

While summarizing the cited opinions of law theorists on the described issue, the priority was given to the research finding which, subject to the research objective and subject-matter, disclose the notion of protection in the context of its correlation with the notion of defense, and on this basis the following conclusion is made: protection and defense are kindred but not identical categories of law; «protection» is the notion with a wider scope than «defense» because it encompasses the totality of measures ensuring the appropriate process of rights implementation; defense is seen as a moment, a form of protection, its dynamic function and human rights advocacy activity which is a component of law protection activities, and also as the institute of the mechanism which ensures the existence of rights, freedoms and legitimate interests and has a special legal regime; defense comes into being only after an offence is committed or a real danger of such an offence arises, the objective of defense is to remove factors impeding the exercise of rights and obligations and to restore infringed rights, and defense is implemented solely through legal means.

At the same time, the article indicates that the extent to which these notions are delimited in the legal science now results in these notions being viewed as separate autonomous legal notions and phenomena at the level of legal relations and functions of law. However, this issue needs to be further investigated.

The article reveals that to a certain extent the views similar to the views on the protection-defense correlation, which exist in the state and law theory, are shared by civil law scholars which suggest that: a) these notions are different but share some similarity; b) these are different names for one and the same phenomenon; c) the notion «protection» is wider than the notion «defense»; d) on the contrary, the scope of the notion «defense» comprises the notion «protection of rights». It is established that despite unavailability of a uniform view on the above-mentioned, the majority of scholars tend to believe that the notion of protection is wider in scope than the notion of defense and these notions correlate as a part and a whole. However, the author maintains that even the interpretation of the notion «protection» in such a manner does not allow certain contradictions being avoided.

As a summary, the article makes a conclusion that representatives of the state and law theory and the civil law theory correlate the protection and defense notions largely on a similar basis. But if protection is seen as having a wider scope than defense, these notions no longer belong to one and the same order, because they have different goals, manner (means) of implementation and the operational regime. Delimitation of these notions is also made at the level of legal relations and functions of law. Besides, findings of the study show that today civil law scholars do not have a common opinion on the elements comprising the meaning of protection.

Key words: protection, defense, civil law protection institute.

УДК 340.1

В. М. ГОЛОВЧУК,
аспірант

НЕТИПОВІ НОРМИ ПРАВА: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

Динамічне державотворення, що впродовж останніх двох десятиліть відбувається в Україні, характеризується складністю та суперечливістю. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що набуття Україною рис демократичної, соціаль-

ної, правової держави є набагато складнішим, ніж передбачалося. Тому подальше вдосконалення правової системи та підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин залишається одним із першочергових завдань. Важливим кроком на шляху до його розв'язання є ґрунтовне науково-теоретичне дослідження механізму правового регулювання в аспекті таких його елементів, як типові та нетипові норми права та їх взаємодія.

С. Алексєєв, аналізуючи елементний склад механізму правового регулювання, підкреслює, що юридичні норми виконують роль головного правового засобу, за допомогою якого здійснюється регламентація суспільних відносин. На думку вченого, правові норми являють собою юридичну основу регулювання, з якої у правовій сфері «все розпочинається». Завдяки їм вводиться в дію той або інший режим, нормативно спрямовується поведінка учасників суспільних відносин відповідно до закладеної в нормах ідеальної моделі такої поведінки. У нормах права також «передбачаються» всі ті наступні юридичні засоби, що складають інші елементи правового регулювання. При цьому від виду правових норм залежить увесь порядок, лад правового регулювання [1].

Спеціалізація норм права у механізмі правового регулювання – це важливий об'єктивний критерій диференціації системи права. На відміну від інших концептуальних підходів здійснення класифікації норм права за їх функціональним призначенням (спеціалізацією) у правовому регулюванні дає змогу: по-перше, вирішити важливе теоретико-практичне завдання – уточнити та скоригувати поняття юридичної норми при збереженні вихідної (інструментальної) інтерпретації права; по-друге, продемонструвати різноманітність правових норм, котрі відіграють неоднакову роль у правовому регулюванні; по-третє, зайве не деталізувати множину основних (правоустановчих і правоохоронних) юридичних норм; по-четверте, дослідити найбільш типові норми права, що функціонують у всіх галузях системи права та отримали свою зовнішню об'єктивізацію переважно в кожному нормативно-правовому акті або іншому формально-юридичному джерелі права.

Така позиція набула підтримки та розвитку в більшості сучасних досліджень із загальної теорії права, які містять тезу про те, що норма права – основа, стрижень, «двигун», «генератор» процесу правового регулювання.

Метою цієї публікації є аналіз наукових підходів до визначення нетипових норм права, обґрунтування на цій основі власного бачення даної категорії, характеристика функціонального призначення нетипових норм права.

Саме з норм права, що спрямовані на впорядкування певних відносин, розпочинається вплив права на суспільні відносини. Якість правового регулювання залежить від того, наскільки юридичні норми правильно враховують закономірності суспільних відносин, що впорядковуються, наскільки високий рівень загальної та правової культури суб'єктів вітчизняного законодавчого корпусу [2, с. 8–13].

Проте не всі норми права займають у механізмі правового регулювання однакове місце. Кожний рівень процесу правового регулювання має власне значення, виконуючи специфічні функції. Якість виконуваних функцій впливає на роботу інших елементів і на результат функціонування правового регу-

лювання у цілому. Тому важливе значення в процесі вивчення норм права набуває проблема їх функцій, оскільки функція розкриває сутність, сутнісну залежність явища [3]. На жаль, у юридичній науці відсутній єдиний підхід до розуміння функцій норм права [2, с. 8–13].

Зокрема, С. Алексєєв переконує, що поділ спеціально-юридичних функцій права на регулятивні й охоронні зумовлює існування двох основних видів юридичних норм – регулятивних та охоронних. Від цих норм у розвинутих системах права, продовжує дослідник, виокремлюються нетипові норми права і тому загальна класифікація юридичних норм доповнюється третьою ланкою [4].

Погоджуючись у цілому з таким підходом, слід наголосити на його дискусійності в частині найменування регулятивної функції права та, відповідно, регулятивних норм. На цьому вже тривалий час акцентується увага окремих фахівців [5, с. 31–42]. Річ у тому, що поняття «регулювання» ширше за обсягом поняття «охорона» [6], адже охорона – один із способів регулювання. Правоохоронні норми, як і «регулятивні», будучи елементом правового регулювання, зорієнтовані на впорядкування найбільш важливих суспільних відносин, тобто регулятивність (від лат. *rēgula* – норма) – це родова, сутнісна властивість права й усіх без винятку його норм.

Враховуючи викладене, варто зауважити, що кожна норма права в процесі правового регулювання, виконуючи генеральну регулятивну функцію, спеціалізується на здійсненні однієї з основних функцій права, в результаті чого виокремлюються дві основні групи норм права: правоустановчі (ця назва отримала підтримку серед сучасних правознавців – О. Мелехіна, А. Полякова, О. Тимошина та ін.) та правоохоронні, до яких у процесі правового регулювання приєднується особливий вид юридичних норм – нетипові норми права.

Звідси простежується функціонально-логічна схема: механізм правового регулювання як система юридичних засобів → спеціалізація правових норм у механізмі правового регулювання → правоустановчі норми права ↔ правоохоронні норми права ↔ нетипові норми права. Результат комплексного вивчення цього зв'язку понять у юридичній науці – створення реальних передумов для ефективного регулювання (гармонізації, впорядкування) суспільних відносин на практиці [7, с. 61–69]. З огляду на це особливої актуальності набуває питання всебічного осмислення юридичної природи, статусу нетипових норм права, котрі, без перебільшення, є *terra incognita* сучасного правознавства. Очевидно, що ситуація, коли одні вчені-юристи визнають і виокремлюють як самостійний вид нетипові норми права, а інші – заперечують цей факт, не може залишатися невирішеною нескінченно довго. Адже це негативно впливає як на престиж сучасної юридичної науки, так і на правотворчу та правореалізаційну практику.

Пізнавальні можливості, «енергія» поняття правового регулювання створюють умови для дослідження норм права через призму їх спеціалізації, з обов'язковим урахуванням проаналізованих підходів до інтерпретації правового регулювання та юридичних норм.

Таким чином, аналіз юридичних норм під кутом зору їхньої спеціалізації у процесі правового регулювання дає змогу уявити систему права через діалектичний взаємозв'язок правоустановчих, правоохоронних і нетипових норм права. З одного боку, всі норми права внаслідок спеціалізації виконують функції, що не збігаються із функціями права в цілому, а з другого – всі вони тією чи іншою мірою беруть участь у реалізації сутнісної, генетичної функції права, а саме – регулятивної. При цьому два основних види норм права (правоустановчі та правоохоронні) призначені для встановлення позитивних прав і обов'язків та їх охорони від порушень. У свою чергу, нетипові норми права як особливий вид безпосередньо спеціально-юридичних функцій права не здійснюють.

Варто зауважити, що об'єднання елементів за подібністю (типів та нетипові норми права) – ефективний спосіб функціональної диференціації цілого (системи права). Основне завдання системного підходу в процесі осмислення певного об'єкта – це поділ цілого на частини. Об'єкт може бути диференційований на довільні компоненти на підставі багатьох критеріїв, завдання дослідника полягає в тому, щоб оптимально зменшити перелік цих критеріїв. Це завдання раціонально та доречно вирішувати шляхом поділу системи права на основні та спеціалізовані юридичні норми [8].

В. Хропанюк, ґрунтуючись на вихідних міркуваннях С. Алексєєва, вважає, що нетипові юридичні норми, на відміну від регулятивних та охоронних, мають допоміжний характер, оскільки не містять конкретних правил поведінки. Під час регламентування суспільних відносин ці норми права як би підключаються до регулятивних та охоронних, утворюючи з ними єдиний регулятор [8]. Подібну позицію підтримують також інші дослідники, зокрема С. Бобровник, Я. Гайворонська, Т. Самусенко, О. Мелехін, О. Мурашин, М. Шарце та ін.

У свою чергу, О. Черданцев зазначає, що цей різновид норм регулює не психофізичну поведінку суб'єктів, а ставлення до інших норм, приписуючи, як потрібно розуміти інші норми, терміни, які в них містяться, й які норми слід застосовувати в тих чи інших випадках [9]. На думку В. Протасова, нетипові норми безпосередньо не регулюють поведінку, допомагаючи у цьому іншим нормам через системні зв'язки [10].

Водночас В. Ткаченко та І. Яковюк наголошують на тому, що існування нетипових норм зумовлено специфікою самого права. У зв'язку з цим вони володіють самостійним значенням у регулюванні суспільних відносин. На відміну від класичного правила поведінки нетипові норми права: а) виконують субсидіарну (додаткову) функцію у правовому регулюванні суспільних відносин; б) позбавлені традиційної логічної структури, що характерна для норм права як класичного припису; в) виступають як зразок, еталон поведінки, зміст якого визначається змістом виконуваної функції (так, норми, що закріплюють принцип законності, орієнтують суб'єктів на здійснення правомірної поведінки) [11]. Подібні міркування з цього приводу висловлюють такі фахівці, як Ю. [12].

Аналізуючи окремі аспекти юридичної природи нетипових норм права, І. Фаршатов констатує, що з погляду генетичної природи ці норми є «похідними» від регулятивних та охоронних норм як результат їхньої спеціалізації та конкретизації (а також диференціації) з урахуванням потреб суспільного життя. Вони дають змогу охопити регулятивним впливом інші, принципово нові види суспільних відносин, але в межах загального обсягу дії регулятивних та охоронних норм.

На підставі цього можливо зазначити про подвійно-суперечливий характер нетипових норм права: з одного боку, вони є похідними від регулятивних та охоронних норм, тобто у принципі породжені ними у процесі спеціалізації, з другого – у процесі правового регулювання знову «приєднуються» до них, утворюючи єдиний блок у правовому полі. Крім того, оскільки нетипові норми права не мають самостійного регулятивного значення, є додатковими за характером, приєднуються до регулятивних та охоронних, то доцільніше їх називати «нетипово-регулятивними» та «нетипово-охоронними» нормами права [13, с. 22–28]. На нашу думку, навряд чи можна погодитися з такою точкою зору, оскільки за такого підходу увага занадто акцентується на другорядності нетипових норм права стосовно основних юридичних норм. Вважаємо, що доречніше вести мову про спільну кумулятивну дію, наявність тісних функціональних зв'язків між нетиповими та правоустановчими нормами права й відповідно між нетиповими та правоохоронними нормами, що виникають у процесі правового регулювання.

Відмінність нетипових правових норм від типових можна з'ясувати через специфічні, видові ознаки, тобто відмінні риси для предметів, узагальнених у понятті. Це такі особливі властивості („генетичний код“), що притаманні виключно цьому виду норм права або найбільш рельєфно виражені в ньому. До переліку видових (специфічних) ознак нетипових норм права слід віднести такі.

1. Нетипові норми права функціонально спрямовані, з одного боку, на субсидіарне (допоміжне) впорядкування суспільних відносин (зовнішній напрям дії), а з другого – на забезпечення, підтримку єдності (інтегративності, цілісності) та одноманітності (уніфікованості) дії механізму правового регулювання (внутрішній напрям дії). Як наслідок, ці правові норми виконують такі особливі (видові) функції – субсидіарно-регулятивну, інтеграційну й уніфікаційну. Водночас необхідно зазначити, що важливою рисою кожної норми права як елемента механізму правового регулювання, іманентною її природі, є регулятивний характер. Однак щодо сутності нетипових норм права в останнє судження слід внести істотні корективи. Це зумовлено тим, що у змісті нетипових норм переважають інтелектуально-когнітивні елементи над імперативними. Тож даний різновид норм права не володіє безпосередніми регулятивними властивостями, а бере участь у правовому впорядкуванні опосередковано, утворюючи в поєднанні з основними видами норм (правоустановчими та правоохоронними) єдиний регулятор, тобто нетипові юридичні норми є субсидіарними (від лат. *subsidiūm* – підтримка, допомога) правилами. Водночас зауважимо, що термін «субсидіарний» не можна інтерпретувати виключно з позиції другорядності або нетиповості.

Посилюючи аргументацію зазначеного твердження, наведемо думку відомого сучасного німецького філософа О. Гьофе про те, що субсидіарність, найбільш важливий з усіх соціальних філософських принципів, який полягає в тому, що будь-яка й кожна соціальна дія є за сутністю своєю та за природою субсидіарною; вона повинна підтримувати органи соціального тіла та ніколи не ламати або поглинати їх [14].

Поряд із тим нетипові норми права одночасно зорієнтовані на інтеграцію й уніфікацію юридичних засобів правового регулювання, що становить інший аспект їх функціональної природи. Окрім того, в узагальненій формі необхідно зазначити, що нетипові юридичні норми посилюють нормативні властивості об'єктивного права додатковими відтінками, імпульсами; надають йому композиційну завершеність, універсальність, гнучкість і динамізм. У цьому виявляється внутрішня суперечливість природи нетипових норм права, яка полягає в тому, що останні, з одного боку, є безпосереднім результатом спеціалізації юридичних норм у механізм правового регулювання, а з другого – функціонально зорієнтовані на протилежні процеси: інтеграцію й уніфікацію останніх, а також інших юридичних засобів, під час правового регулювання. У свою чергу, це дає змогу резюмувати, що спеціалізація, інтеграція й уніфікація – не взаємовиключні, а взаємодоповнюючі тенденції інтенсивного генезису сучасного права. З цього приводу Т. Кашаніна зазначає, що як би у відповідь не підвищувався рівень нетиповості правових норм паралельно рухаються процеси їх інтеграції й уніфікації, котрі також зростають [15].

2. Нетипові норми права характеризуються підвищеним ступенем загальності, порівняно з іншими юридичними нормами. У фаховій літературі наголошується на тому, що загальність (нормативність) – важлива властивість норм права, яка, відображаючись у певних формах, набуває соціальної цінності та може дорівнювати масштабам свободи. Найбільш високий (максимальний) рівень нормативності як ознака нетипових юридичних норм зводиться до такого: а) неконкретність адресата (неперсоніфікованість – перманентна властивість права); б) поширеність на невизначену кількість випадків (неоднократність, невичерпність); в) спрямованість на впорядкування гранично широкого (максимального) кола, спектра суспільних відносин; г) наскрізний діапазон дії, тобто вони в абстрактній, найбільш концентрованій формі визначають зміст усіх інших юридичних норм; р) їх правові положення набувають подальшого логічного розвитку в основних нормах права. Перші два аспекти цієї риси нетипових норм притаманні всім нормам права, а три інші – лише юридичним нормам.

3. Нетипові норми права реалізуються опосередковано, тобто через функціональні зв'язки з основними (правоустановчими та правоохоронними) правовими нормами. У наукових джерелах з цього приводу висловлюються різні міркування. Зокрема, О. Скакун переконує, що реалізація загальних установлень – це втілення в життя цих установлень, які містяться в преамбулах законів, статтях, що фіксують загальні завдання і принципи права та правової дійсності. Вплив права на суспільні відносини в результаті реалізації його загальних установлень, завдань і принципів може бути чималим, але він позбавлений юридичної специфіки та скоріше має ідейний, моральний характер [16].

4. Змістово-функціональні ознаки нетипових норм права зумовлюють особливе місце останніх у структурі певного формально-юридичного джерела права, насамперед нормативно-правового акта. Так, С. Алексєєв зазначає, що нетипові юридичні норми є виразом нормативних узагальнень у праві, котрі надають системі нової якості, є показником рівня її інтелектуального, «конструктивного» змісту. Втім, якщо спробувати розподілити нетипові норми по конкретних правових інститутах, то це зумовить не просте переміщення нормативних положень, а в більшості випадків усунення їх максимально-загального характеру та відповідно збіднення змісту права, втрату ним якостей, які притаманні розвинутій правовій системі [1, с. 283].

На підставі викладеного можна дійти висновку, що нетипові норми права, зберігаючи всі риси правових, охоплюють конкретизуючі ознаки, що надають можливість відрізнити їх від основних видів норм права. Отже, нетипові норми права – це обов'язкові, формально визначені, цілісні, логічно завершені правила підвищеного рівня загальності, що відповідають визнаній у суспільстві мірі свободи, рівності та справедливості, встановлені чи санкціоновані та гарантовані державою або іншим уповноваженим суб'єктом правотворчості з метою субсидіарного впорядкування суспільних відносин і забезпечення єдності (інтегративності) та одноманітності (уніфікованості) дії механізму правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Алексєєв С. С. Общая теория права : [учебник] / Алексєєв С. С. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Проспект, 2009.
2. Кривицький Ю. Норма права у механізмі правового регулювання: теоретико-правовий аспект / Ю. Кривицький // Юридична Україна. – 2008. – № 10. – С. 8–13.
3. Козловський А. А. Право як пізнання: Вступ до гносеології права / Козловський А. А. – Чернівці : Рута, 1999.
4. Бабаєв В. К. Презумпції в советском праві : [учеб. пособие] / Бабаєв В. К. – Горький : Горьковская высшая школа МВД СССР, 1974.
5. Бурлай Є. До питання про функції права / Є. Бурлай // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 3. – С. 31–42.
6. Ковальський В. С. Охоронна функція права / В. С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 336 с.
7. Демин А. В. Нормы налогового права в свете концепции многообразной структуры / А. В. Демин // Государство и право. – 2010. – № 5. – С. 61–69.
8. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : [учебник для высш. учеб. заведений] / В. Н. Хропанюк ; [под ред. В. Г. Стрекозова]. – [3-е изд., доп. и исправ.]. – М. : Интерстиль, Омега-Л, 2008.
9. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : [учебник для вузов] / Черданцев А. Ф. – М. : Юрайт-М, 2002.
10. Протасов В. Н. Теория права и государства. Проблемы теории права и государства / Протасов В. Н. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрайт-М, 2001.
11. Ткаченко В. Д. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / Ткаченко В. Д., Погребняк С. П., Лук'янов Д. В. ; за ред. В. Д. Ткаченка. – Харків : Право, 2003.
12. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права : [навч. посібник] / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папіра. – К. : Знання, 2008.

13. *Фаршатов И. А.* Специализированные и специальные нормы права / И. А. Фаршатов // Государство и право. – 2003. – № 6. – С. 22–28.

14. *Гюфе О.* Справедливість і субсидіарність. Виступи в Україні / О. Гюфе. – К. : Альтерпрес, 2004. – 144 с.

15. *Кашанина Т. В.* Юридическая техника : [учебник] / Кашанина Т. В. – М. : Эксмо, 2008. – 512 с. – (Российское юридическое образование).

16. *Скакун О. Ф.* Теория держави і права : [підручник] / О. Ф. Скакун ; [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.

Головчук В. М. Нетипові норми права: наукові підходи до розуміння та функціональне призначення

Важливим кроком на шляху вдосконалення правової системи та підвищення ефективності правового регулювання суспільних відносин є ґрунтовне науково-теоретичне дослідження механізму правового регулювання в аспекті таких його елементів, як нетипові норми права. Метою цієї публікації є аналіз наукових підходів до визначення нетипових норм права, обґрунтування на цій основі власного бачення цієї категорії, характеристика функціонального призначення нетипових норм права.

Аналіз юридичних норм під кутом зору їхньої спеціалізації у процесі правового регулювання дає змогу уявити систему права через діалектичний взаємозв'язок правоустановчих, правоохоронних і нетипових норм права. Варто зауважити, що об'єднання елементів за подібністю (типові та нетипові норми права) – ефективний спосіб функціональної диференціації цілого (системи права).

У статті розкрито та проаналізовано загальні та специфічні ознаки типових та нетипових норм права, що дало можливість сформулювати визначення нетипових норм права. З'ясовано, що нетипові норми права, зберігаючи всі риси правових норм, охоплюють конкретизуючі ознаки, що надають можливість відрізнити їх від основних видів норм. Встановлено, що для нетипових норм права здебільшого є властивою опосередкована форма реалізації, яка характеризується певними відмінностями залежно від конкретного виду цих юридичних норм.

Ключові слова: норма права, нетипові норми права, механізм правового регулювання, видові ознаки норм, взаємодія типових та нетипових норм права.

Головчук В. Н. Нетипичные нормы права: научные подходы к пониманию и функциональное назначение

Важным шагом на пути совершенствования правовой системы и повышения эффективности правового регулирования общественных отношений является глубокое научно-теоретическое исследование механизма правового регулирования в аспекте таких его элементов, как нетипичные нормы права. Целью этой публикации является анализ научных подходов к определению нетипичных норм права, обоснование на этой основе собственного видения этой категории, характеристика функционального назначения нетипичных норм права.

Анализ юридических норм с точки зрения их специализации в процессе правового регулирования позволяет представить систему права через диалектическую взаимосвязь правоустанавливающих, правоохранительных и нетипичных норм права. Стоит заметить, что объединение элементов по сходству (типичные и нетипичные нормы права) – эффективный способ функциональной дифференциации целого (системы права).

В статье раскрыты и проанализированы общие и специфические признаки типичных и нетипичных норм права, что позволило сформулировать определение нетипич-

ных норм. Выяснено, что нетипичные нормы права, сохраняя все черты правовых норм, охватывающих конкретизирующие признаки, которые дают возможность отличать их от основных видов норм права. Установлено, что для нетипичных норм права в основном является свойственной опосредованная форма реализации, которая характеризуется определенными различиями в зависимости от конкретного вида этих юридических норм.

Ключевые слова: норма права, нетипичные нормы права, механизм правового регулирования, видовые признаки норм, взаимодействие типичных и нетипичных норм права.

Golovchyk V. Atypical norm of law: scientific approaches to understanding and functionality

An important step towards improving the legal framework and the efficiency of legal regulation of social relations is sound scientific and theoretical study of the mechanism of regulation in terms of its elements as the custom of the law. The purpose of this publication is to analyze scientific approaches to defining custom of the law, the justification of the basis of its own vision of this category of atypical characteristic functional purpose of the law. It is the law aimed at streamlining any relationship starts right impact on social relations. The quality of regulation depends on how legal rules properly take into account the patterns of social relations that are ordered, how high the level of general and legal culture of the national legislative body.

Analyzing the elemental composition of the mechanism of regulation may be emphasized that legal rules act as chief legal means through which the regulation of social relations. Law are the legal basis for regulation of the legal field in which «everything begins». Thanks to them, put in place a particular mode of normative directed behavior of social relations in accordance with the rules laid down in the ideal model such behavior. In the rule of law and «assumed» all of the following legal tools that make other elements of regulation. This type of law depends on all order system of legal regulation.

Special importance is the question of a comprehensive understanding of the nature of the legal status of atypical law that is without exaggeration terra incognita of modern jurisprudence. Obviously, the situation where some legal scholars recognize and distinguish as a separate type of custom law, and others – deny this fact cannot remain unresolved indefinitely. It's a negative impact on the prestige of modern jurisprudence and law-making and the practice realizable.

Analysis of legal norms from the perspective of their specialization in the regulation can imagine a system of law through dialectical relationship statutory right, law and custom of the law. On the one hand, the rule of law as a result of specialization of the functions that do not coincide with the functions of law in general, and on the other – all of them in one way or another involved in the implementation of essential, genetic functions of law – namely regulatory. At the same time two main types of law (statutory right and law) designed to establish positive rights and obligations and their protection from infringement. In turn, the custom of the law as a special kind of direct specially-law legal functions do not perform.

It should be noted that the similarity clustering (typical and atypical law) – an effective way of functional differentiation the whole (legal system). The main objective of the system approach in the understanding of a particular object – a division of the whole into parts. An object can be differentiated into arbitrary the components on the basis of many criteria, the task of the researcher is to optimally reduce the list of criteria. This task is rational and appropriate to solve the system by splitting the right to basic and specialized legal rules.

The difference between atypical from typical law might find out through specific, generic features, that distinctive features for items summarized in the concept. These are special pro-

an expression of the right normative generalizations that provide a new system quality is a measure of the intellectual, «constructive» content. However, if you try to distribute custom rules for specific legal institution, it would entail not a simple movement regulations, and in most cases eliminate them as much as possible, and in accordance with general impoverishment of content rights, his loss of qualities that are inherent in a developed legal system.

Based on the foregoing may conclude that the custom of the law, keeping all the features of legal provisions covering specifying features that make it possible to distinguish them from the main types of law. Thus, atypical rule of law – is required, formally defined, coherent, logically complete rules of elevated levels of generality that meet recognized in society as freedom, equality and justice, established or authorized and guaranteed by the state or other authorized entity for the purpose of law-making subsidiary regulation of public relations and providing Unity and uniformity of the mechanism of regulation.

Key words: norm of law, atypical norm of law, regulation mechanism, specific signs norms, cooperation typical and atypical norm of the law.

УДК 340.1

А. П. ГОНЧАРУК,
аспірант

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Держава і суспільство є фундаментальними категоріями в людському бутті. Вони виступають об'єктивним втіленням соціальних гарантій, стабільності способу життя, необхідних для людини знань. Соціальна система як динамічний та самодостатній механізм забезпечення необхідних індивідуальних умов для життя функціонує відповідно до єдиних стійких зв'язків між особою та оточуючим її середовищем. Саме суб'єкт, тобто людина, є активним, дієвим елементом цієї системи, що приводить її до руху, стимулює її за допомогою універсального набору символів та знаків, що складають алгоритм взаємодії людини та суспільства. Іншими словами, особа, суспільство та держава мають розмовляти однією мовою і такою мовою є право.

Сучасна наука, у тому числі й юриспруденція, піднесла феномен особистості на рівень найвищої цінності суспільства. У межах психологічних, правових і соціальних наук здійснюються різнопланові дослідження людини в контексті її місця в суспільстві, людини як індивіда та людини як суб'єкта права. І очевидно, що серед різноманіття форм взаємодії особи та держави найбільший науковий інтерес викликає правова поведінка. Адже якщо розглядати право як мову, то поведінка – це процес спілкування. І для досягнення найвищих результатів такий процес має відповідати встановленим стандартам, бути сприйнятливим для його сторін та відповідно до встановлених норм.

Соціальне призначення правової поведінки та її функції як напрями впливу на суспільні відносини оформились у самостійний напрям теоретико-правового пізнання на стику 70–80-х років ХХ ст. Розпочавшись із працями видатних правників В. Кудрявцева «Правова поведінка: норма і патологія» [1, с. 45] та В. Оксамитного «Правомірна поведінка особи» [2, с. 7], наукове осмислення феномену правової поведінки залишається пріоритетним напрямом дослід-

perties («genetic code»), which are typical only to this type of law or most vividly expressed in it.

The article reveals and analyzes general and specific characteristics of typical and atypical law that made it possible to formulate a definition of custom law. It was found that the custom of the law while maintaining all the features of legal provisions covering specifying features that make it possible to distinguish them from the main types of law. Established that for custom law is largely mediated usual form of implementation, which is characterized by certain differences depending on the specific type of legal norms.

Custom legal rules, as opposed to regulatory and security standards are ancillary because it does not contain specific rules of conduct. During the regulation of social relations such as the law would connect to regulatory and security, forming with them a single regulator. This kind of rules governing the behavior of subjects not psychophysical and relationship to other rules attributing how to understand other provisions, the terms they contain, and what rules should apply in certain cases. Custom rules do not directly regulate behavior, helping others do the same standards through systematic relations. Existence of atypical due to specific rules of law. In this regard, they have value in the regulation of social relations.

The list of species (specific) features custom of the law include the following:

Custom designed functional rule of law, on the one hand, the subsidiary ordering of social relations, and the other – on software support Unity and uniformity of the mechanism of regulation (internal direction action). As a result, these legal provisions have the following specific (species) function – regulatory and integration. This kind of law has no direct regulatory properties, and is involved in the legal ordering indirectly, forming in conjunction with the main types of standards the only regulator that is unusual legal rules are vicarious regulations.

However, the custom of the law simultaneously focused on integration and unification of legal remedies regulation, which is another aspect of their functional nature. In addition, in aggregate form should be noted that atypical legal norms reinforce normative properties of objective law additional shades pulses; give it a compositional completeness, versatility, flexibility and dynamism. This reflects the inner contradiction atypical nature of the law, which is the last, on the one hand, is a direct result of specialization of legal norms in the mechanism of regulation, and the other – functionally oriented in opposite processes.

Custom rule of law characterized by a high degree of generality, comparing with other legal norms. In the specialist literature emphasizes that universality (normative) – an important property law, which, Reflected in certain forms, acquires social value and can be equal to the scale of freedom. The highest (maximum) level of normativity as a sign of unusual legal norms comes down to this: a) the vagueness of the recipient; b) the prevalence of an indefinite number of cases; c) focus on streamlining extremely wide (maximum) range, the spectrum of social relations; d) crosscutting range of actions that are in the abstract, the most concentrated form to the content of all other legal norms; e) their legal provisions are a logical further development of a major rule of law. The first two aspects of this unusual features common to all the rules of law, and the other three – only to legal norms.

Custom rule of law implemented indirectly, through functional relationships with key laws. In scientific sources on the subject expressed different considerations. In particular, scientists argue that the implementation of the general statutes – is the implementation of these precepts contained in the preamble laws articles that capture the general objectives and principles of law and legal reality. The impact of law on public relations as a result of its general precepts, principles and objectives can be considerable, but it lacks a legal specifics and has more ideological, moral character.

Content-functional characteristics atypical of the law stipulate a special place in the structure of certain recent formal legal sources of law, especially legal act. Custom legal rules are